

Ermina Ramadanović
Barbara Štebih Golub
Institut za hrvatski jezik
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
eramadan@ihjj.hr
bstebih@ihjj.hr

FRAGMENT KNJIŽEVNOKAJKAVSKOGA PRIJEVODA *KUR'ANA*¹

Rad se bavi književnokajkavskim rukopisnim fragmentom *Kur'ana* koji se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici (NSK) u Zagrebu čuva pod signaturom R 3654 te se prema podacima iz kataloga atribuirao Ignacu Kristijanoviću.

Analizirajući ponajprije grafijska i ortografska obilježja prijevoda autorice zaključuju da je atribucija pogrešna i da prijevod nije načinio Kristijanović, već nepoznati prevoditelj. Na temelju jezičnih obilježja fragmenta (grafija, fonologija, morfologija, sintaksa) dokazuju da fragment jest književnokajkavski i datiraju ga u prvu polovicu 19. st. Osvrću se i na traduktološka obilježja prijevoda te na njegovu iznimnu kulturološku vrijednost.

1. Uvod

Tijekom rada na projektu *Rekonstrukcija Kristijanovićeve Biblije* (KRISBI) u potrazi za rukopisnim biblijskim prijevodima u katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu naišli smo na podatak da se pod signaturom R 3654 u Zbirci starih knjiga i rukopisa čuva prijevod *Kur'ana* koji se pripisuje Ignacu Kristijanoviću. Prema podacima dobivenima od dr. sc. Irene Galić Bešker, voditeljice Zbirke, riječ je o rukopisu koji je dugo dio rukopisnoga fonda Zbirke i koji je činio jedinstvenu cjelinu s rukopisom

¹ Rad je nastao u okviru projekta *Rekonstrukcija Kristijanovićeve Biblije* (KRISBI) koji financira *Zaklada Adris*.

2. Jezična obilježja rukopisnoga fragmenta kajkavskoga *Kur'ana*

U katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice nalazi se podatak da je fragment *Kur'ana* o kojem je riječ nastao »oko 1831.« Riječ je o 6 listova dimenzija 18 × 12 cm ispisanih latinskom kurzivom i svijetlom tintom. Paginacija je naknadno unesena olovkom.

Fragment obuhvaća čitavu prvu suru (*Al-Fātiha*, u kajkavskome prijevodu *Del I. iliti sura vpelivanja knige od Medine*) i 56 čitavih ajeta te početak 57. ajeta druge sure (*Al-Baquara*, u kajkavskome prijevodu *Del II. iliti sura od črlene krave od Medine*), što navodi na zaključak da je razdvojen od ostatka teksta koji se u ovome trenutku može smatrati izgubljenim. Je li fragment dijelom cjelovitoga prijevoda *Kur'ana*, u ovome se trenutku može samo nagađati.

Već pri prvome čitanju vidljivo je da je riječ o tekstu pisanome kajkavštinom koji, međutim, nije načinio I. Kristijanović, a i nekim od svojih jezičnih obilježja odudara od književnokajkavskoga uzusa prve polovice 19. st.

Najizraženije od tih značajki su one grafijske. Kristijanović, naime, piše grafijom tipičnom za kajkavski književni jezik s prijelaza 18. na 19. st., što znači da rabi sljedeće kombinacije: *cz* za /c/ (*czvet*, *czelo*, *devicza*), *ch* za /č/ (*chlovek*, *navuchitel*, *zagrebečka*), *sz*, *sz* za /s/ (*hafzen*, *nosz*, *szvet*), *sh*, *sh* za /š/ (*našh*, *Tomash*, *vekshi*), *z* za /z/ (*izruchil*, *zato*, *zima*) i *s*, *f* za /ž/ (*Jesush*, *hiša*, *se-ly*). Znakom *y* označuje veznik *i*, a koristi ga i u kombinacijama *dy*, *gy* za /ğ/ (*rodyyen* *gyegyerno*) te *ly* za /l/ (*kralyevzki*, *lyubav*, *lyudi*) i *ny* za /ń/ (*govoreny*, *knyiga*, *nyihov*). Kao što je u kajkavskoj grafiji uobičajeno, /s/ u skupovima *sk*, *sp*, *st* bilježi znakom za /z/ (*iztinzke zahvalnozti* *Zpomenek*), a /š/ u skupovima *šk*, *šp*, *št* znakom za /ž/ (*Nemski*, *stakor*, *zespotavati*). Dijelom književnokajkavskoga grafijskoga uzusa jest i označivanje slogotvornoga *r* slijednom *er* (*kerschenik*, *szmert*, *verlo*).⁴

Nepoznati prevoditelj *Kur'ana* veznik *i* piše kao *j*, što nije dijelom Kristijanovićeva uzusa, ali je prisutno u književnokajkavskoj grafiji s kraja 18. st.⁵ Znak *y* rabi u dvoslovima *ly* za /l/ (*lyubitela*, *lyudi*, *zemlyu*) i *dy* za /ğ/ (*kodredyyenomou*, *potverdyeno*, *zgodyyeni*). Dvoslov *gy* za označivanje /ğ/ u fragmentu nije potvrđen. Iako se od sredine 18. st. neki od kajkavskih pisaca pri izboru između *dy* i *gy* vode etimologijom riječi (Mulih, Šilobod, Vranić,

⁴ Detaljnije o Kristijanovićevoj grafiji te o grafijskom uzusu njegova vremena v. Štebih Golub (2022a:12–45).

⁵ Tako, primjerice, piše Vitković.

Mikloušić, Kristijanović),⁶ A. Šojat (2009:95) tvrdi da se tijekom 18. st., bez obzira na podrijetlo riječi, češće upotrebljavao digraf *gy* te da tek u 19. st. prevladava *dy*. U ovome slučaju Šojatova tvrdnja ne može biti pomoć pri dataciji fragmenta jer je u svim potvrdama uporaba *dy* i etimološki opravdana. Od književnokajkavskoga uzusa prevoditelj odstupa pišući /ń/ kao *nj* (*k-njemu*, *vpucjevanje*, *zderxavanje*), što je osobitost slavonske grafije. Naime, prema T. Maretiću (1899:360) dvoslov *nj* je u razdoblju od 1697. do 1833. rabilo 14 pisaca, od kojih su samo dvojica bili kajkavci, a svi ostali Slavonci. Doduše, on kao kajkavce, koji su povremeno rabili *nj*, spominje samo M. Šimunića i A. B. Krčelića, autore 17. i 18. st., a ne i A. Nagya i J. Đurkovečkoga koji početkom 19. st. svjesno pokušavaju približiti kajkavsku i slavonsku grafiju te u potpunosti izbacuju znak *y*.⁷ Valja podsjetiti da izbacivanja znaka *y* i uporabu dvoslova *nj*, *lj* i *gj* predlažu bečka pravopisna komisija 1783.⁸ i M. Mahanović 1814. u raspravi *Observationes circa Croaticam orthographiam*.⁹

Daljnja odstupanja od književnokajkavske grafije i Kristijanovićeve uzusa uporaba je znaka *s* za /s/ (*prosimo*, *sura*, *visi*), što je također slavonski uzus¹⁰ te njegovo prihvaćanje, s ciljem unificiranja grafije, predlažu bečka pravopisna komisija i Mahanović, a pridržavaju ga se Nagy i Đurkovečki.¹¹

Nadalje, za grafijsku fiksaciju /š/ upotrebljava se znak *ſ* (*duſu*, *najmiloztivnesega*, *vnogo-više*), što je također rješenje za koje se zalaže bečka pravopisna komisija, dok se /ž/ piše kao *x* (za *laxi derxali*, *xivljenje*), kao što, po uzoru na slavonsku grafiju,¹² predlažu i pravopisna komisija i Mahanović.

⁶ Takvu praksu Mulih u uvodu svojega djela *Posel apoštolski* (*Poszel apostolzki*, 1742.) ovako objašnjava: »Najti ne vřzako ono Falinga, kajřze nekojem bude videlo: ar ja zrok imam, da ovak piřsem: *Rodyak*, *porodyen*, *redyen*, *vidyen*, *obřzudyen*, *pohadyanjenje*, *potverdyenye*. A ne ovak: *rogyak*, *regyen*, *vigyen*, *obřzugyen*, *pohagyanye*, *potvergyenye*. Kajti ove rechi (kakti od korena) idu od oveh: *rodim*, *redim*, *vidim*, *řzudim*, *hodim*, *tverdim*. A ne od oveh: *rogim*, *regim*, *vigim*, *řzugim*, *hogim*, *tvergim*.« (1742:XVI). Istu argumentaciju nalazimo i u Kristijanovićevoj slovnici: »Da se ovdje ne bi griješilo, treba pozornost obratiti na izvođenje koje [sic. koji] je pravi vodič u ovom slučaju. Tako se piše: *rodyen*, geboren, jer dolazi od *rodim*, ich gebäre; *mozgyani*, das Gehirn, zato što dolazi od *mozg*, das Mark. U neizvjesnim se slučajevima piše *gy*.« (2012:234)

⁷ O slavonskoj grafiji tijekom 18. i 19. st. između ostalih v. Vince (2002:53–60, 82–88), Farkaš Brekalo (2013:171–175), Badurina (2015:405–406).

⁸ O tome, među ostalim, v. Vince (2002:198), Badurina (1996:23).

⁹ Više o tome v. Fancev (1933:65–117), Perić Gavrančić (2004:158–159).

¹⁰ O tome v. Farkaš Brekalo (2013:172).

¹¹ O grafiji Đurkovečkoga v. Štebih Golub (2019:21–28).

¹² Maretić (1899:357) spominje da na taj način, u razdoblju od 1495. do 1833., piše 57 pisaca među kojima su svi Slavonci, a nema ni jednoga kajkavca.

Anonimni prevoditelj *Kur'ana* provodi kajkavsku grafijsku praksu pisanja /z/ kao z (*zaperl*, *zpoznati*, *zgodyenoga*), a tim znakom označuje i /s/ u skupovima *sk*, *sp*, *st* (*zkrovnozt*, *Gozpona*, *iztina*), no u tome sporadično griješi (*prestrafiju*). Međutim, ne pridržava se književnokajkavskoga uzusa pisanja /š/ u skupovima *šk*, *šp*, *št* znakom kojim označuje /ž/, već u tim slučajevima upotrebljava znak *ʃ* kojim bilježi /š/ (*teʃko*, *ʃpotali*, *almuʃtvo*). Kao što je već spomenuto, kod kajkavskih pisaca koji znakom *ʃ* označuju /ž/ uobičajeno je da se skupove *šk*, *šp*, *št* piše kao *ʃk*, *ʃp*, *ʃt*, pa takvim načinom bilježenja prevoditelj *Kur'ana* ipak upotrebljava kajkavska rješenja.

Uporabu znaka *c* za /c/ (*tmica*, *trezkavice*, *serca*¹³), kakvu nalazimo u fragmentu *Kur'ana*, također preporučuju i bečka komisija i Mahanović, a od kajkavskih autora tako pišu Nagy i Đurkovečki.

U proučavanju slovopisa rukopisnoga fragmenta najizazovnijim se pokazalo prevoditeljevo grafijsko rješenje za /č/. Dvojile smo između dviju interpretacija: znaka *č*, kao rješenja koje preporuča bečka pravopisna komisija, i dvoslova *cj*, što je izvorno obilježje dubrovačke grafije, no nalazimo ga i kod nekih slavonskih pisaca.¹⁴ Protiv prve interpretacije govori iznimna dužina »repića« i činjenica da se u nekim primjerima petlja vraća prema gore i povezuje sa sljedećim znakom, a protiv tumačenja da je riječ o dvoslovu *cj*, govore način pisanja *j* koje se razlikuje kada je riječ o samostalnome znaku od onoga u dvoslovu. Ipak, nakon proučavanja rukopisa u ovome smo trenutku skloniji prikloniti drugome tumačenju, dakle grafijskoj fiksaciji *cj* (*cjez*, *nacjinom*, *ocji*).

Nepoznati prevoditelj *Kur'ana* slijedi književnokajkavsku maniru bilježenja slogotvornoga *r* slijednom *er* (*naj-miloserdnesega*, *terpeli*, *tverdiu*).¹⁵ Isto vrijedi i za označivanje genitiva množine s nultim nastavkom pisanjem završnoga *h* (*dugovanjh*, *nebh*, *od hixh*), što je manira koje se pridržavaju kajkavski pisci 19. st. (Kristijanović, Krizmanić, Mikloušić, Lovrenčić).¹⁶

Dakle, grafija je nepoznatoga prevoditelja fragmenta kajkavskoga *Kur'ana* individualizirana mješavina književnokajkavskih i slavonskih slovopisnih rješenja. To ukazuje na to da je prijevod nastao nakon zasjedanja bečke pravopisne komisije i nakon Mahanovićeve rasprave, u vrijeme u kojemu se javljaju pisci poput Nagya i Đurkovečkoga koji, s ciljem stvaranja jedinstvene grafije, miješaju kajkavske i slavonske grafijske elemente,

¹³ Za književnokajkavsku praksu uobičajen način bilježenja je *serdcze*.

¹⁴ Primjerice kod Nikole Kesića, v. Farkaš Brekalo (2013:171).

¹⁵ Takav način bilježenja, doduše, nalazimo i kod štokavskih pisaca (v. Farkaš Brekalo 2013:172).

¹⁶ Vrijedno je napomenuti da neki od pisaca završno *h* od riječi odvajaju apostrofom (Kristijanović), dok drugi to ne čine (Mikloušić).

a prije prihvaćanja ilirskih grafijskih rješenja. Riječ je dakle o vremenskom okviru od kraja 18. do tridesetih godina 19. st.

fonem	/c/	/č/	/g/	/l/	/ń/	/s/	/š/	/ž/
kajkavska grafija ¹⁷	cz	ch	dy, gy	ly	ny	sz, fz	sh, fh	s, f
slavonska grafija	c	cs	gj	lj	nj	s	sh	x
prijedlozi pravopisne komisije 1783.	c	ç	dj	lj	nj	s	š	x
Mahanovićevi prijedlozi	c	ch	dj, gj	lj	nj	s	sh	x
kajkavski Kur'an	c	cj	dy	ly	nj	s	š	x

Prilog 1. Tablični prikaz grafijskih rješenja

Načini bilježenja nenaglasnica u književnokajkavskim izvorima, sastavljeno ili nesastavljeno s naglašenom riječju, također variraju. Dok su se povratna zamjenica *se* i niječnica *ne* uvijek pisale sastavljeno s ortotoničnom riječju, pisanje zamjeničnih i glagolskih enklitika nije bilo tako ujednačeno. Tijekom 19. st., nakon što ih se sve češće pisalo nesastavljeno, u potpunosti se učvrstilo shvaćanje da su to posebne riječi.¹⁸

Nepoznati prevoditelj *Kur'ana* uvelike odstupa od kajkavskoga uzusa i to ponajprije učestalom uporabom spojnice. Naime, od kraja 18. st. uobičajilo se pri pisanju superlativa *naj* od komparativnoga oblika odvajati spojnicom,¹⁹ kao što čini i prevoditelj *Kur'ana* (*naj-miloserdnešega, naj-zpametneši*). Međutim, on se spojnicom koristi i za spajanje naglašene riječi s povratnom zamjenicom, niječnicom i nenaglašenim oblikom pomoćnoga glagola *biti* (*ne-veruju, ne-budu; bude-se dopazti-se, jesmo-se; bili-su, govori-li-su, rekli-smo*), što nije uobičajeno u književnokajkavskim tekstovima. Doduše, pri takvu bilježenju nije u potpunosti dosljedan (*nemorete, neopravljate, nezkrivajte* ali *bil je, miloserden je*). Pisanje naglašenih oblika prezenta pomoćnoga glagola *biti* sa spojnicom (*je-sem, je-smo, je-su*),²⁰ također ne posve dosljedno (*jezte*), odstupa od književnokajkavske manire i ukazuje na autorovo manjkavo poznavanje kajkavske ortografije, ali i morfologije.

¹⁷ Riječ je o književnokajkavskim rješenjima prve polovice 19. st. kakva nalazimo u Kristijanovićevu opusu.

¹⁸ Šojat 2009:100.

¹⁹ Šojat (2009:101).

²⁰ Moguće je da prevoditelj tako piše u analogiji prema pisanju niječnice (*je-su – ni-su*).

Spojnicom se služi i pri pisanju složenica (*Boga-bojecjem*, *pravo-vpucjevanju*) ili riječi koje smatra složenicama (*ne-vernem*, *vnogo-više*), a u takvim slučajevima katkad upotrebljava i znak = (*Bogo=neverce*, *vnogo=bolye*). Pisanje složenica sa spojnicom ili znakom jednakosti dijelom je književnokajkavske tradicije, ali je uobičajenije za ranija razdoblja.²¹ Naime, kajkavskim pravopisom *Napučenje za horvatski prav čteti i pisati* (*Naputchenye za horvatzki prav chteti y piszati*, 1808.) propisuje se sastavljeno pisanje složenica, a toga se u svojim tekstovima pridržava i Kristijanović. Ipak, pisanje složenica sa spojnicom nije nepoznato ni autorima s početka 19. st., primjerice Đurkovečkom.

U književnokajkavskim se tekstovima od početka 18. st. počinje prijedloge *k*, *v*, *z*, koji su se dotad pisali sastavljeno s riječju koja im slijedi, od nje razdvajati spojnicom²² (*k-Bogu*, *v-Nebo*, *z-Abrahamom*), dok su se ostali prijedlozi pisali nesastavljeno (*na konczu*, *pri sz. Marku*, *vu skoli*). Prevoditelj *Kur'ana* odstupa i od te manire. Naime, prijedloge *k*, *v*, *z* pretežito piše sastavljeno sa sljedećom riječju (*kovomu drevu*, *zmenom*, ali *k-njemu*), što bi se moglo smatrati arhaičnom crtom, dok ostale prijedloge piše nesastavljeno (*na zkrovnozi*, *od onoga*, *pred tobum*, *za zderxavanje*).

U književnoj su kajkavštini postojali homofoni prijedlozi, *z 's'* i *z < iz*, pa se još od Jambrešića javlja tendencija nekraćenja prijedloga *iz* radi izbjegavanja mogućih pogrešnih tumačenja, što se kasnije propisuje i kajkavskim pravopisom,²³ a provode je kajkavski pisci 19. st. (npr. Mikloušić, Krizmanić, Kristijanović).²⁴ Anonimni se prevoditelj toga načelno pridržava (*iz njih*, *iz ztraha*, *iz verta*), no u tekstu su zamijećena i odstupanja (*zonoga mezta*, *zvaše dufe*).

Analizirani fragment *Kur'ana* interpunkcijskim obilježjima ne odstupa od književnokajkavskoga uzusa koji je bio pod latinskim utjecajem. Uporaba interpunkcijskih znakova, osobito zareza, bitno je češća nego danas²⁵ (*On je, koj vam zemlyu napravil je stalno prebivaliſye, ŷ koj nebo tak naredil je, da vam voda iz neba dojde od njega poslana, koja sada potlam bi napervo-donezla.*), dok se vokativni oblik signalizira uskličnikom nakon kojega se rečenica

²¹ Tako, primjerice, složenice piše Jambrešić.

²² Šojat (2009:101). Takav način pisanja propisuju i kajkavski pravopisi, v. Štebih Golub (2022^a:39), Štebih Golub (2023:58).

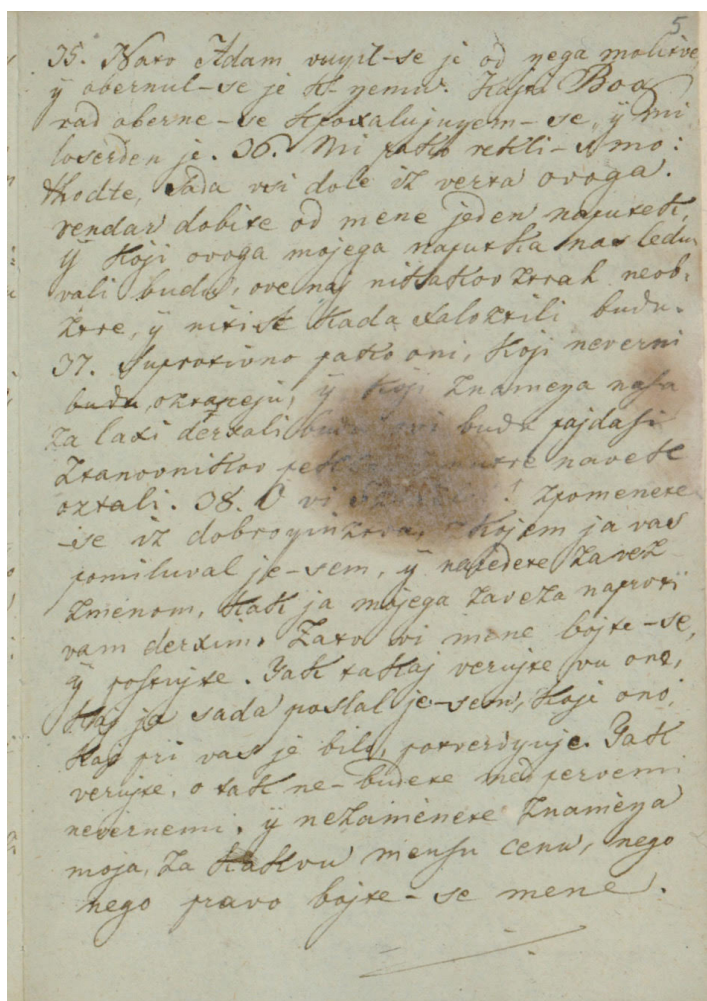
²³ »Na mesto iz nekoji pišu z; kakti: z-czirkve, z-doma; nego bolje je; iz czirkve, iz doma. Predstavki iz, z, jesu razlučeni ar drugač se razme: opal je iz kosha; drugač; opal je z-koschem. Pred ny, premda svoga glasa vu izgovarjanju pogubi, mora se vendar z pisati: v. p. z-nyim, z-nyihovem.« (Naputčenje 2004:29).

²⁴ O tome v. Schubert (2016:145–146), Štebih Golub (2022^a:39–41), Štebih Golub (2022:24–25).

²⁵ O tome v. Šojat (2009:100).

nastavlja malim početnim slovom (*Zato o vi lyudi! sluxete...*). Pisanje velikoga i maloga početnoga slova u skladu je s književnokajkavskom tradicijom prve polovice 19. st. Opće imenice nepoznati prevoditelj načelno piše malim početnim slovom, osim onih kojima se označuju pojmovi koje smatra osobito važnima (*Angel, Paradixu*).

Uporaba digrafa *ph* u riječima stranoga podrijetla (zpolu *Pharaonskoga*) uobičajena je za književnu kajkavštinu, dok se pri pisanju nekih, u kajkavskim izvorima čestih imena autor koleba (*Moyzes – Mojzes – Moyses*).

Slika 2. Dio rukopisa Kur'ana, NSK R 3645.

Fonološka su obilježja koja tekst identificiraju kao kajkavski²⁶ ekavski refleksi jata, poluglasa i prednjeg nazala (*slepi; Otecnaš; sveti*).²⁷ Iznimke su tzv. stajaći ikavizmi (*tirati, stirani*) i riječ *dan*.²⁸ Jat se u niječnim oblicima glagola *biti* reflektira kao *i* (*nisem, nisu*), što je još jedna indicija da autor prijevoda nije Kristijanović kod kojega su potvrđeni isključivo oblici s ekavskim refleksom.²⁹ Za književnu je kajkavštinu uobičajeno da samoglasnik *o* > *u* u prilogu *kuliko*³⁰ kao i da se finalno *o* gubi u prilogima (*kak, tak*).

U prijevodu se čuva stara suglasnička skupina *čr* (*črlene*), praslavenske skupine *st', sk'* dale su *šč* (*prebivališće, puščal*). Potvrđena je samo nepremetnuta i nejotirana skupina *jd* u prefiksним izvedenicama glagola *iti* (*dojde, najde*). Protetsko *v* potvrđeno je u primjerima *vu, vučiti, vuha, vuz*. Nadalje, dosljedno se provodi rotacizam (*moreš, vendar, vse*) i razjednačivanje suglasnika *mn* > *vn* (*vnogo, vnožinu*).

Neprovođenje jotacije (*bitje*) i druge palatalizacije (*bedaki, potoki*) tipična su kajkavska obilježja. Međutim, u fragmentu je potvrđen i oblik *Turci* s provedenom drugom palatalizacijom, što ukazuje na štokavski utjecaj i na mogućnost da je prevoditelj djelovao u graničnome kajkavsko-štokavskom području ili čak da je bio štokavac koji se koristio i književnom kajkavštinom.³¹

Uz dominaciju palatalnih oblika (*kralj, ljudi, peljaj*) nalazimo i tragove depalatalizacije (*kniga, lažljivo, trplivnost*). Pokriveno *r* javlja se samo leksički u riječi *morje*.

U prijevodu je potvrđen oblik vremenskoga priloga *potlam*, što je prema Šojatu (2009:38) tipičan književnokajkavski oblik.

Na morfološkoj je razini zamjetna dominacija dužih prezentskih oblika (*odgovoriju, prestrašiju, vidiiju*). Naime, za kajkavštinu općenito tipično je da u glagola čija prezentska osnova završava na *e* ili *i* u trećem licu množine supostoje kraći (stariji) i duži (noviji) oblici (*drže – držiju*)³², a istraživa-

²⁶ Navode se samo neka od njih.

²⁷ Primjeri pisani izvornom grafijom donose se samo u dijelu o grafiji i ortografiji, a u nastavku se donose u vlastitoj transkripciji.

²⁸ U kajkavskome književnom jeziku u nekim je riječima refleks poluglasa bio dvojak, pa se paralelno javljaju oblici *dan* i *den*.

²⁹ V. Štebih Golub (2022a:47).

³⁰ Detaljnije v. Šojat (2009:11–12, 16).

³¹ Kolegica dr. sc. Anita Celinić upozorila je autorice da je u organskim govorima potvrđen i oblik *Turec*, što bi značilo da u ovome primjeru nije riječ o neprovođenju druge palatalizacije.

³² V. Šojat (2009:74).

nja ukazuju na to da tijekom 19. st. noviji (duži) nastavci sve više potiskuju starije (kraće),³³ što je dragocjena indicija za dataciju fragmenta *Kur'ana*. Knjiškim se obilježjem može smatrati učestala uporaba punih oblika pomoćnoga glagola *biti* u tvorbi perfekta (*Rekli jesu oni...; Kada pak mi jesmo angelom rekli; Verujte, kak drugi ljudi verovali jesu...*) i futura³⁴ (*Nego Bog bude se iz njih špotal i bude nje pušćal vu bludnje njihove...; Suprotivno pako naruči onem koji veruju i dobro zrokuju da budu vrte imali med kojemi lepi potoki tekli budeju.*). Iako dominira futur tvoren od svršenoga prezenta pomoćnoga glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnoga, potvrđen je i onaj tvoren od naglašenoga prezenta glagola *hoteti* i infinitiva ([*Ja*] *hoću jednoga ravnitela na Zemlju po[staviti]!*; *Hoćeš li jednoga po[sta]viti koj onde nevolju zrokuval bude i krv prelival?*). Treće lice jednine imperativa tvori se s pomoću čestice *naj* (*naj ostane*), dok se za drugo lice množine imperativa glagola koji prezent tvore nastavkom *-ite*, rabi nastavak *-ete* (*donesete, pozovete, služete*).³⁵ Izricanje zapovijedi za 3. lice jednine oblikom jednakim 2. licu jednine potvrđeno je samo za glagol *biti* (*Dika budi Bogu.*). U književnokajkavskim tekstovima pisanim višim stilom radnja se u prošlosti nerijetko izriče kondicionalom, pri čemu se kondicional II. u kombinaciji s perfektom upotrebljava za izricanje prijevremenosti.³⁶ Takva je uporaba potvrđena i u fragmentu *Kur'ana* (*I kada bi bil njim imena dugovanj povedal, rekkel je...*).

Uporabom upitne zamjenice *kaj* jezik fragmenta potvrđuje se kao kajkavski (*Kaj ja nisem vam angelom povedal da ja znam skrovnosti Neba i Zemlje i da ja znam to kaj vi očitujete i kaj zakrivite. 2 – 31*). Dok su za instrumental zamjenica *ti* i *ona* potvrđeni samo oblici *tobum* i *njum*, umjesto tipičnoga književnokajkavskoga oblika *menum*,³⁷ u fragmentu se javlja samo oblik *menom*.³⁸

³³ O tome v. Schubert (2016:156–160), Štebih Golub (2020:358), Štebih Golub (2022a:87–88).

³⁴ O tome v. Šojat (2009:81), Schubert – Štebih Golub (2020:356), Štebih Golub (2022a:92).

³⁵ Naime, kako bi se razlikovalo indikativ od imperativa, kajkavski pisci imperativ glagola čiji množinski prezentski oblici završavaju na *-imo*, *-ite*, tvore s pomoću nastavaka *-emo*, *-ete*. O tome v. Šojat (2009:83), Schubert – Štebih Golub (2020:358), Štebih Golub (2022a:94–97).

³⁶ O tome v. Šojat (2009:85), Štebih Golub (2022a:109–110).

³⁷ Prema Šojatu (2009:66) u instrumentalu zamjenice *ja* svim je kajkavskim piscima poznat samo oblik *menum*.

³⁸ Prema Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, usprkos ranije citiranoj Šojatovoj tvrdnji, ni taj oblik nije nepoznat u književnokajkavskim tekstovima. Rabe ga primjerice Imbrih Domin i Štrehe u svojem prijevodu Henrijade. v. <https://kajkavski.hr/rjecnik/?letter=j>.

Već u prvim tekstovima pisanim kajkavskim književnim jezikom za lokativ jednine imenica *e*-deklinacije alterniraju nastavci *-e* i *-i*. Prema Šojatu (2009:53–54) u 17. i 18. st. prevladavao je nastavak *-e*, a u 19. st. *-i*. Tu tvrdnju potkrepljuje uporaba u Kristijanovićevu korpusu u kojem je potvrđen samo nastavak *-i*. Dapače, Kristijanović je, priređujući svoja izdanja Mikloušićeva stoljetnjaka, nastavak *-e* dosljedno mijenjao u *-i*.³⁹ Suprotno tome nepoznati prevoditelj rabi isključivo nastavak *-e* (*vu molitve, vu tmice, na zemlje*), što bi moglo ukazivati da je tekst nastao krajem 18. st. ili na samome početku 19. stoljeća.⁴⁰ Međutim, takva uporaba može biti i rezultatom namjerne arhaizacije teksta.

Za instrumental jednine *e*-deklinacije potvrđen je jedini književnokajkavski nastavak *-um*⁴¹ (z *glavum*, z *takovum prisposodobum*). U genitivu množine imenica srednjega roda nalazimo karakteristični ništični nastavak (*dugovanj, neb, stvorenj*),⁴² a u istome padežu imenica muškoga roda nastavak *-ov*⁴³ (*bogov, stanovnikov*).

Što se tiče pridjevske deklinacije, u književnoj se kajkavštini u kosim padežima muškoga i srednjega roda u jednini razlikuju palatalni od nepalatalnih nastavaka (*najmilosrdnešega – srditoga, navalečemu oblaku – k određenomu vremenu*), dok su u kosim padežima svih rodova u pluralu uopće ni nepalatalni nastavci *G -eh, D -em, L -eh, I -emi* (*G od mrtveh, od oveh drevih; D zmutljivem vragom; I med vernemi*),⁴⁴ što se potvrđuje i u fragmetnu prijevoda.

Komparativ se tvori samo s pomoću nastavaka *-eši, -eša, -eše* (*najmilostivneši, najspametneši*)⁴⁵ koji prevladavaju u kajkavskome književnom jeziku.⁴⁶

Na sintaktičkoj razini zamjetno je da je glagol nerijetko pozicioniran na kraj rečenice, što je uobičajeno za književnu kajkavštinu⁴⁷ (*Ovo je kniga, vu koje nikakova dvojmba nije, kakti vpučevanje bogaboječem (dana). 2 – 1*).

³⁹ O tome v. Štebih Golub (2022b:44–45).

⁴⁰ Kako još uvijek ne raspolažemo digitalnim korpusom književnokajkavskih tekstova, pri donošenju zaključaka valja biti veoma oprezan.

⁴¹ V. Šojat (2009:53).

⁴² Detaljnije v. Šojat (2009:51).

⁴³ Detaljnije v. Šojat (2009:49). Kako je u kajkavskome književnom jeziku distribucija nastavaka *-ev/-ov* bila uvjetovana palatalnosti ili nepalatalnosti osnove, u našem korpusu nastavak *-ev* nije potvrđen.

⁴⁴ Detaljnije v. Šojat (2009:61).

⁴⁵ U tekstu nisu potvrđeni komparativni oblici, no način tvorbe komparativa razvidan je i iz navedenih superlativnih oblika.

⁴⁶ Detaljnije v. Šojat (2009:62–63), Schubert – Štebih Golub (2020:346–347, 358).

⁴⁷ V. Šojat (1960:44).

Nadalje, prevoditelj broj *jeden* nerijetko upotrebljava u funkciji neodređene zamjenice (*Vu njihovom srcu je **jeden** beteg i Bog je vu njih takvo nezvratljivo bitje povekšati pušćal i mućeće kaštige njim odlučil kajti oni tak himbeno i lažljivo delaju. 2 – 9; Zaisto Bog ne mora se sramuvati da takajše prispodobu vzeme od **jedne** muhe ali od drugoga maloga živinčeta ali kaj drugo. 2 – 24; Vendar dobite od mene **jeden** naputek i koji ovoga mojega naputka nasledovali budu, ove naj nikakov strah ne opstre i niti se kada žalostili budu. 2 – 36*), što u književnoj kajkavštini nije rijetka pojava zbog utjecaja njemačke sintakse, osobito u prijevodnim tekstovima. Takva bi uporaba mogla biti i indicija pri identifikaciji predloška kojim se prevoditelj koristio.

Na temelju raščlambe jezika fragmenta *Kur'ana* zaključno možemo ustvrditi da je riječ o prijevodu na kajkavski književni jezik, što se potvrđuje fonološkim, morfološkim i leksičkim (*almuštvo, beteg, kaštiga, medtemtoga, špotati*) obilježjima teksta. Na temelju slovopisnih i pravopisnih rješenja zaključujemo da prevoditelj teksta nije I. Kristijanović kojemu se fragment dosad atribuirao. Nadalje, prevoditelj kombinira književnokajkavska i slavonska slovopisna rješenja, što ukazuje na to da je riječ o jednom od pojedinca koji su se krajem 18. i početkom 19. st. zalagali za uvođenje unificirane grafije. Polazeći od toga, a uzevši u obzir i ostala opisana jezična svojstva teksta, pretpostavljamo da je prijevod nastao u prvoj polovici 19. st., što je u skladu s datacijom iz kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

3. Kulturološka vrijednost fragmenta književnokajkavskoga prijevoda *Kur'ana*

Naše istraživanje i jezična raščlamba pokazali su da je prijevod *Kur'ana* na kajkavski književni jezik nastao početkom 19. st. U ovome je trenutku još nepoznato je li riječ o prijevodu čitave knjige ili samo njezina dijela, no jasno je da rukopis koji se čuva u NSK-u nije cjelovit. Iako je riječ o fragmentu, on je od iznimne kulturološke važnosti i to ne samo za povijest svete knjige islama, već i za hrvatsku kulturnu i jezičnu povijest. Potkrjepu toj tvrdnji nalazimo u povijesti prevođenja *Kur'ana*, dakako, ponajprije na europske jezike. Naime, prema *World Bibliography of Translations of the Meanings of the Holy Qur'ān: Printed Translations*⁴⁸, *Kur'an* je preveden na

⁴⁸ »This bibliography provides information about 2672 works which are the originals, copies and different editions of 551 complete and 883 incomplete translations and selections in 65 different languages.« *World Bibliography of Translations of the Meanings of the Holy Qur'ān: Printed Translations* 1515 – 1980. 1986. By ISMET BINARK and HALIT ERĖN. Edited with introductory essay in English and Arabic by Ekmeleddin Ihsanoglu. IRCICA (Research Centre for Islamic history, Art and Culture): Ista-

šezdeset pet različitih jezika, a navedena bibliografija donosi informacije o 2672 djela (izvornici, kopije i različita izdanja), od kojih je 551 cjelovito izdanje i 883 nepotpuna prijevoda.⁴⁹ S druge je strane dosad pronađeno više od 4000 primjeraka rukopisnih prijevoda *Kur'ana* na trideset različitih jezika, rasprostranjenih u trideset sedam zemalja.⁵⁰

Prvi je, odnosno najstariji, prijevod *Kur'ana* bio prijevod na perzijski jezik 956 godine.⁵¹ Nadalje, prvi prijevod *Kur'ana* s arapskoga jezika na neki zapadnoevropski jezik bio je prijevod Robertisa Ketenensisa (Robert iz Kettona) na latinski još oko 1143. godine.⁵² Međutim, taj je prijevod služio za unutarnje crkvene potrebe,⁵³ a objavljen je tek nakon 4 stoljeća, tj. 1543. godine u Baselu kod tamošnjega čuvenog tiskara Johanna Oporina s Lutherovim predgovorom, a priredio ga je Theodor Bibliander (Buchmann). Na temelju toga latinskog prijevoda nastaju prijevodi na ostale europske jezike. Dakle, na temelju latinskoga izrađen je prvi talijanski prijevod *Kur'ana* tiskan u Mletcima 1547., a te je godine objavljen i njemački prijevod. Uslijedili su prvi prijevod na francuski jezik 1647. te na temelju francuskoga predloška načinjen engleski prijevod 1648. godine.⁵⁴ Prvi prijevod s arapskoga na engleski jezik nastao je 1734. godine. Najpotpuniji latinski prijevod *Kur'ana* tiskan je u Padovi 1698. u dva sveska pod nazivom *Alcorani textus universus*, a preveo ga je Ludovico Marracci.⁵⁵ Prvi prijevod na švedski jezik bio je 1874., a na danski 1921. Na ruski je jezik prvi prijevod *Kur'ana* tiskan 1716. godine, na mađarski 1831.,⁵⁶ a na turski 1842. Na srpski ga je jezik pod nazivom *Koran* preveo Mićo

nbul. (na: <https://www.ircica.org/publications/bibliographies-catalogues/world-bibliography-of-translations-of-the-meaning-of-the-holy-quran44-printed-translations44-1515-1980>; pristupljeno 14. 2. 2024.)

⁴⁹ Važno je napomenuti da to nije konačan broj jer navedena bibliografija sadržava samo prijevode koji su publicirani do 1986. godine.

⁵⁰ V. na: <https://al-furqan.com/a-study-on-the-manuscript-translations-of-the-holy-qur%CA%BEan/>; preuzeto 14. 2. 2024.

⁵¹ V. Jusufi (2016:87).

⁵² Više o tome i o prijevodima v. Busuladžić (1945:6).

⁵³ V. Busuladžić (1945:6), Jusufi (2026:87).

⁵⁴ Za prve prijevode *Kur'ana* na engleski jezik Mustafić (2007:42) kaže da su bili politički i(li) misionarski, prevodili su ih nemuslimani te obiluju netočnim prevodjenjem, pogreškama, nedosljednošću i odstupanjima od kuranskoga arhetipa. Većina od tih prijevoda nije prevedena s arapskoga originala, nego s prijevoda na koji od zapadnoevropskih jezika, ponajprije s latinskog, ali i s drugih jezika. Prvi je takav prijevod, ali i prvi prijevod *Kur'ana* na engleski jezik uopće, načinio Škot Aleksander Ross, 1649. godine. On je, navodi Mustafić (2007:42), na engleski jezik preveo francuski prijevod *Kur'ana*.

⁵⁵ Više o Marracciju i njegovu djelu v. Busuladžić (1945).

⁵⁶ V. Ramić (2008:261).

Ljubibratić (Hercegovac), a tiskan je ćirilicom 1895. godine u Beogradu. Prvi potpuni prijevod *Kur'ana* na bosanski jezik načinili su Mehmed Džemaluddin Čaušević i Hafiz Muhammed Pandža pod naslovom *Kur'an Časni*, a tiskan je u Sarajevu 1937. Iste godine u Mostaru izlazi i prijevod Alija Rize Karabega pod naslovom *Kur'an, preveo s arapskog Hadži Ali Riza Karabeg*. Od izvaneuropskih jezika *Kur'an* je preveden na perzijski, urdu i japanski jezik.⁵⁷

Na temelju smjernica prof. dr. Almira Fatića⁵⁸ s *Fakulteta islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu* došle smo do informacije o fragmentnom prijevodu *Kur'ana* Jana Čaplovića. Naime, Hadžijahić (1986:23) spominje Jana Čaplovića,⁵⁹ porijeklom Slovaka (1780. – 1847.), koji je bio tajnik i konzistorijalni episkopov savjetnik, a boravio je u Pakracu od 1809. do 1812. godine. Hadžijahić napominje da je u drugom dijelu svojega djela *Slavonien und zum Theil Croatien* (Csaplovics 1819; Budimpešta), Čaplović objavio *Bilješke o Turcima i izvadak iz Korana*, u kojoj je naveo: »Među mojim čitaocima biće mnogo onih, koji nikada nisu došli u priliku da čitaju tursku bibliju (Koran)« (Csaplovics 1819; navedeno prema: Hadžijahić 1967:42–43). Naime, autori koji spominju Čaplovićev djelomični prijevod *Kur'ana* iz njegove knjige *Slavonien und zum Theil Croatien* najčešće se pozivaju na Hadžijahića (1967:42–43).⁶⁰ Čaplovićev prijevod *Kur'ana* kao prijevod na bosanski (srpski) spominje i Bardhi: »The first incomplete translation into Bosnian (Serbian) language was done by certain Jan Čaplović in 1819, and for the complete translation in that language as first is considered Mićo Ljubibratić in 1895.« (2018: 176). Međutim, uvidom u Čaplovićevu knjigu *Slavonien und zum Theil Croatien*, i to u oba njezina dijela, vidljivo je da je čitava knjiga napisana na njemačkom jeziku, pa je i djelomični prijevod *Kur'ana* zapravo prijevod na njemački jezik (1819 (II):376–387), a ne na koji od (zapadno)južnoslavenskih jezika kako se spominje u literaturi.

Iz svega je dosad rečenoga razvidno da je književnokajkavski prijevod stariji od prijevoda na bilo koji drugi (zapadno)južnoslavenski jezik, dok iz literature proizlazi⁶¹ da je čak i proučavateljima povijesti prevođenja *Kur'ana* nepoznat.

⁵⁷ O prvim prijevodima *Kur'ana* (tiskanima i rukopisnima, cjelovitima i nepotpunima) v. Busuladžić 1945., a o tiskanima v. i Jusufi (2016:87).

⁵⁸ Ovom prigodom prof. dr. sc. Fatiću zahvaljujemo na nesebičnoj pomoći.

⁵⁹ V. i Bardhi (2018:176).

⁶⁰ V. npr. Ujkanović (2020:562).

⁶¹ Kajkavski prijevod ne spominju ni Busuladžić (1945) ni Jusufi (2016:87), a nema ga ni u najiscrpnijem popisu cjelovitih i djelomičnih prijevoda *Kur'ana* na: <https://al-furqan.com/a-study-on-the-manuscript-translations-of-the-holy-qur%CA%BEan/>.

Što se tiče primijenjenih translacijskih postupaka, primjećuje se da se književnokajkavski prijevod uklapa u kontekst ostalih onovremenih europskih prijevoda. Naime, u ranim europskim prijevodima *Kur'ana* tekst se akulturacijom uvelike prilagođavao kršćanskom kulturnom krugu.

Tako, primjerice, u kajkavskome prijevodu ne nalazimo pojmove kao što su *Alah*, *dženet* i *zekat*, nego kajkavskome recipijentu poznate *Gospon*,⁶² *paradižuš* i *almuštvo*.

Druga strategija približavanja pojmova recipijentu udaljene kulture jest uporaba posuđenice, ali uz dodatno objašnjenje njezina značenja. Primjerice:

... tak donesete jednu složnu *suru iliti dela* njemu taki naprvo... 2 – 21

... z vsem poštenjem naproti njemu iskazali zvoun *Elblisa (vraga)*... 2 – 32.

Tekst nastao u tisućama kilometara i stotinama godina udaljenoj kulturi recipijentu se približava i dodatnim pojašnjenjima, poput onoga u podrubnoj bilješci uz prvu suru: *Ov del, koj vu zavjetku svojem ni za zahititi je, Mahomedanci tak preštimaavaju kak mi Otecnaš. I zato ovoga Turci kak vu svojeh očivestneh kak i vu svojeh vsagdašneh pobožnostih ponavljaју.*

Intertekstualni, interkulturni i interreligijski element je upućivanje druge sure na odlomak iz *Biblije*, preciznije na *Knjigu brojeva* 19.1. (*Sura od čr-lene krave (4.Mos. 19.1. s.9)*), čime se objašnjava naziv sure.

Vrijedno je spomenuti još jednu često primjenjivanu prevoditeljsku tehniku u analiziranome fragmentu. Naime, prevoditelj ne želeći (ne usuđujući se!?) odveć slobodno prevoditi i time previše zadirati u sam tekst, a istodobno osjećajući da je radi razumljivost intervencija u tekst nužna, u zagradama donosi dijelove koje ne nalazimo u arapskome izvorniku. Primjerice:

a. *Po putu oneh naproti kojem Ti (pred ovem) dobrotiven jesi bil.* 1 – 7

b. A. L. M. *Ovo je kniga vu koje nikakova dvojmba nije, kakti vpučevanje bogaboječem (dana).* 2 – 1

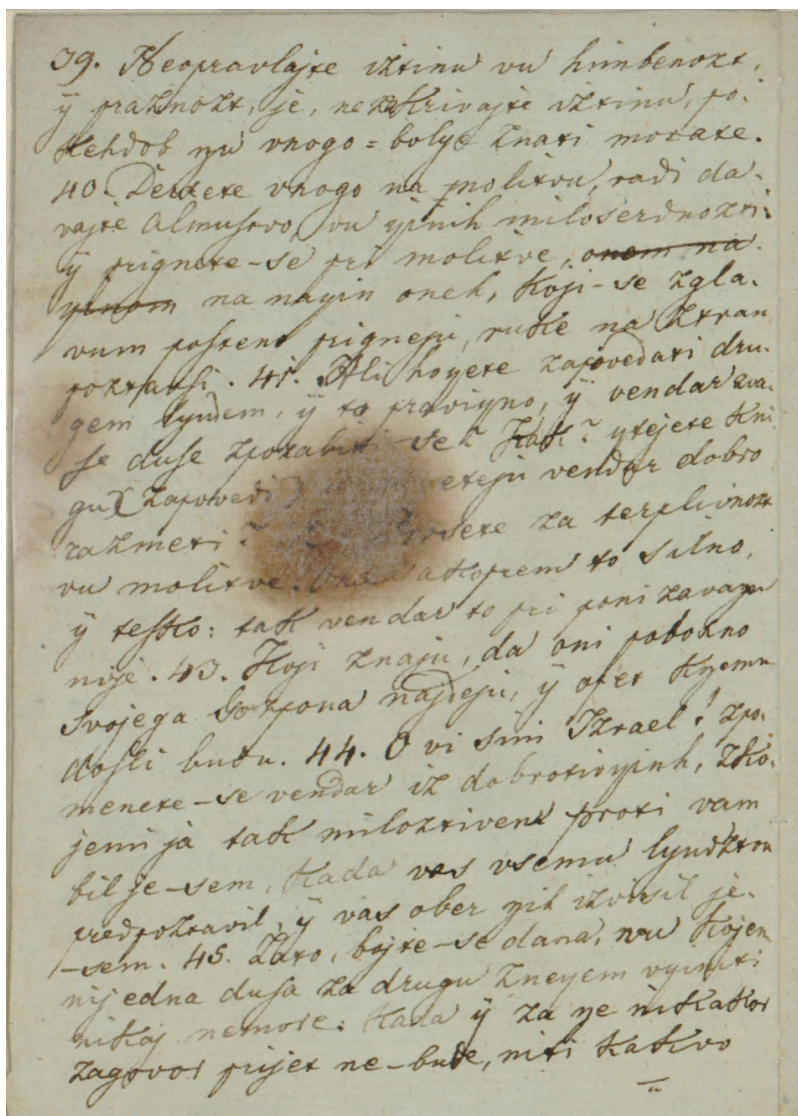
c. *Koji veruju na skrovnost i molitvu tvrdiju (k određenomu vremenu) i od onoga kaj mi njim za zdržavanje dali jesmo radi van daju (na almuštvo).* 2 – 2

d. *Koji veruvali budu na (Knigu) koju mi čez te dole poslali i vre pred tobum (drugem dali jesmo), oni moraju takajše buduče življenje veruvati.* 2 – 3

Je li riječ o prevoditeljevim originalnim intervencijama ili ih je preuzeo iz predloška koji je prevodio, deziderat je daljnjih istraživanja.

⁶² U prijevodu R. Ketenensisa *deus*, Du Ryrovu francuskome prijevodu iz 1647. *dieu*, engleskome prijevodu G. Salea iz 1734. *Lord/God*. Detaljnije v. <https://quran12-21.org/en>.

Sve spomenute prevoditeljske strategije (objašnjenja u zagradama, biblijska referencija) mogu biti dragocjene indicije pri identifikaciji predloška kojim se nepoznati prevoditelj služio. Kako je prijevod nastao unutar kajkavskoga kulturnoga kruga, veoma je vjerojatno da se prevoditelj služio latinskim ili njemačkim prijevodom Kur'ana, a mogućnost da je riječ o prijevodu arapskoga izvornika smatramo nevjerojatnom.

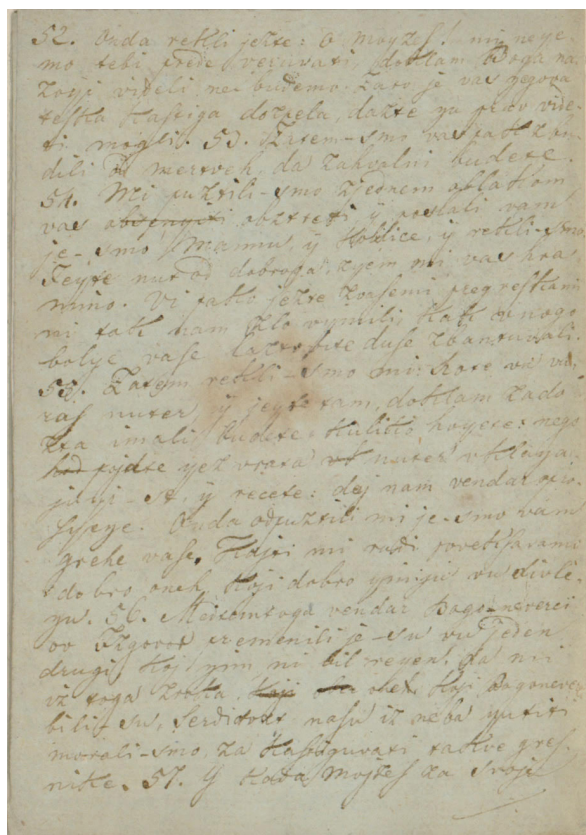
Slika 3. Dio rukopisa Kur'ana, NSK R 3645.

4. Zaključak

Provedena jezična analiza fragmenta *Kur'ana* koji se u zagrebačkoj NSK čuva pod signaturom R 3654 pokazala je da je atribucija I. Kristijanoviću pogrešna, ali da jest riječ o književnokajkavskome prijevodu. Na temelju ponajprije grafijskih i ortografskih, ali i drugih jezičnih obilježja teksta, zaključeno je da je prijevod najvjerojatnije nastao u prvoj polovici 19. st.

Tijekom prevođenja teksta dobrim je dijelom došlo i do njegove akulturacije, a nepoznati je prevoditelj, primjenom različitih prijevodnih tehnika, *Kur'an* nastojao približiti kajkavskome recipijentu.

S obzirom na vrijeme nastanka te na činjenicu da je tadašnja književnokajkavska književnost duboko prožeta kršćanskim, odnosno katoličkim duhom, otkriće fragmena *Kur'ana* od prvorazredne je važnosti za hrvatsku kulturu koje otvara mnoge istraživačke teme poput identiteta prevoditelja, njegovih motiva te pitanja predloška kajkavskoga prijevoda.

Slika 4. Dio rukopisa *Kur'ana*, NSK R 3645.

Transkripcija fragmenta

[1]

Vu ime trojjedinoga Boga!

Del I.

iliti

sura vpelivanja knjige od Medine.

Vu ime Boga, najmilostivnešega ljubitelja.

1. Dika budi Bogu.
2. Gosponu vseh stvorenj.
3. Kralju dana i Suda.
4. Milosrdnomu smileniku.
5. Tebe poštujemo mi i Tebe prosimo mi za pomoć.
6. (Zato) Peljaj nas po pravom putu.
7. Po putu onih naproti kojem Ti (pred ovem) dobrotiven jesi bil.
- 8.⁶³ Na koje Ti Tebe ni srditoga (pokazati moral si) i koji (sada) još ne bludiju.

*Ov del, koj vu zavjetku svojem ni za zahititi je, Mahomedanci tak preštimačaju kak mi *Otecaš*. I zato ovoga Turci kak vu svojeh očivestneh kak i vu svojeh vsagdašneh pobožnostih ponavljaju.

[2]

Del II.

iliti

Sura od črlene krave

(4. Mos. 19.1. s.9.)

od Medine.

Vu ime Boga, najmilosrdnešega ljubitelja.

1. A. L. M. Ovo je kniga vu koje nikakova dvojmba nije, kakti vpučevanje bogaboječem (dana).

⁶³ U izvorniku obrojčano sa 7.

2. Koji veruju na skrovnost i molitvu tvrdiju (k određenomu vremenu) i od onoga kaj mi njim za zdržavanje dali jesmo radi van daju (na almuštvo).
 3. Koji verovali budu na (Knigu) koju mi čez te dole poslali i vre pred tobom (drugem dali jesmo), oni moraju takajše buduće življenje veruvati.
 4. Takovi jesu anda koji se po⁶⁴ pravovpučevanju od njihovoga Gospona (ravnaju) i budu (dakle) dobročestni.
 5. Suprotivnem načinom, oni koji ne veruju, budu zlo trpeli. Ti moreš njim prodekuvati ali nje opominati, oni vendar zato verovali nikak ne budu.
- [3]
6. Bog je zato zaprl njihova srca i njihova vuha i čez njihove oči (visi) pokrivalo. Z toga zroka je njim bolna kaštiga (pripravljena).
 7. Jesu, istina je, nekoji ljudi bili koji govorili su: »Ja verujem vu Boga i Sudnji dan«. Medtemtoga vendar oni med vernemi nisu bili.
 8. Oni hočeju Boga vkaniti i one koji verovali jesu, oni vendar sami sebe vkaniju (svoju dušu) akoprem oni to spoznati nečeju.
 9. Vu njihovom srcu je jedan beteg i Bog je vu njih takvo⁶⁵ nezvračljivo bi-tje povekšati pušćal i mučeče kaštige njim odlučil kajti oni tak himbeno i lažljivo delaju.
 10. Onda, akoprem je vre njimi rečeno: »Ne delajte nikakvo zlo na Zemlje!«, oni vendar odgovoriju: »Je zaisto, mi vnogo više⁶⁶ činimo vse dobro i srečno.«
 11. Zato vendar oni jesu špotljivi pokvariteli akoprem oni vendar za to nje ne držiju.
 12. Kada pak k njim se veli: »Verujte⁶⁷ kak drugi ljudi verovali jesu!«, tak oni odgovoriju: »Bi li mi anda verovali kak⁶⁸ priposti bedaki verovali jesu?« Je li nisu oni vendar vnogo vekši bedaki zakaj znati nečeju?
 13. Ako i nekoje najdeju koji veruju, veliju njim: »Mi verujemo takajše.« Ako pak zmutljivem vragom dopasti se hočeju, veliju: »Mi držimo zai-sto z vami i jesmo se z onih [4] špotali.«

⁶⁴ U rukopisu su riječi *se po* napisane iznad retka, uz oznaku gdje trebaju biti umetnute.

⁶⁵ U rukopisu piše *takovo*, no prvoj je *o* precrtano.

⁶⁶ U rukopisu je nakon riječi *više* precrtana riječ *delo*.

⁶⁷ U rukopisu je nakon riječi *verujte* precrtana riječ *barem*.

⁶⁸ U rukopisu je nakon riječi *kak* precrtana riječ *ovi*.

14. Nego Bog bude se iz njih špotal i bude nje pušcal vu bludnje njihove,⁶⁹ prez⁷⁰ dopelanja na pravi put.
15. Ovi su anda takovi ljudi koji svoju bludeču bludnju z pravem vpučevanjem zamenili jesu. Oni vendar pri svojem delu vnogo zadobili nisu kajti se nisu prav vputiti pušćali.
16. Ako je gdo prispodobiti hoće, jesu onem jednaki koji ognja nažgali jesu i kada povsud najbolje sveti, vzeme njim Bog svetlost i ostavi nje vu tmice vu koje nikaj ne vidiju.
17. Oni samo jesu slepi, gluhi i nemi ljudi i ne budu se anda na pravi put povrnuli.
18. Ali oni jesu jednaki navalečemu oblaku iz neba kada skupa tmica, grmi i blisk prestrašiju, kaj zrokuje da oni prste svoje vu vuha vtekneju zarađi grmljavice šuma, iz straha od smrti. Kajti Bog more neverne⁷¹ opkoliti i vu stisku nagnati.
19. Onda⁷² ne menjka vnogo da njim treskavica obraz ne odnese. Kuliko goder krat okolo njih bliska se,⁷³ kakti od treskavice zgođeni plašiju se i kada okolo njih tmica postane, stojiju čisto prestra[5]šeni onda. Ako bi Bog takaj hotel, tak bi njim vzel obraz i čut. Kajti Bog je zvrhu vseh stvorenj moguć. Zato, o, vi ljudi, služete Bogu, Gosponu vašemu koj vas stvoril je i one koji vre pred vama bili jesu da vi barem njega morebiti bojati se navčite.
20. On je koj vam Zemlju napravil je stalno prebivališće i koj nebo tak naredil je da vam voda iz neba dojde od njega poslana koja⁷⁴ sâda potlam bi naprvo donesla. Zato vuz Boga nikakve prispodobne ne postavljajte ali kipe kriveh bogov kajti vi (ovakove znamenjke Njegove vsamogućnosti) spoznati morate.
21. Ako vi pak dvojite ono kaj mi⁷⁵ čez našega slugu (Mahomeda vu Al Koranu) izručili jesmo, tak donesete jednu složnu suru iliti dela njemu taki naprvo i pozovete na to vaše svedoke zvun Boga, ako istiniti i pravični ljudi jeste.

⁶⁹ U rukopisu su nakon riječi *njihove* napisani zarez i precrtano je *i*.

⁷⁰ U rukopisu su nakon riječi *prez* precrtane riječi *pravi put*.

⁷¹ U rukopisu je riječ preinačivana. Prvotno je pisano *neverujuće*.

⁷² U rukopisu su nakon riječi *anda* precrtane riječi *ne fali*.

⁷³ U rukopisu je nakon riječi *se* precrtana riječ *jesu*.

⁷⁴ U rukopisu je nakon riječi *koja* precrtana riječ *vam*.

⁷⁵ U rukopisu je nakon riječi *mi* tekst preinačivan. Čini se da je prevoditelj prvo napisao *čez našega*, potom je *čez* preinačio u *po* i precrtao *našega*.

22. Kaj ako včini ne budete ali včiniti ne morete, tak se bojte ognja kojega goruća materija ljudi i kamenje (od hiž kriveh bogov) budeju. Kajti ov je nevernem pripravljen.
23. Suprotivno pako naruči onem koji veruju i dobro zrokuju da [6] budu vrte imali med kojemi lepi potoki tekli budeju. I kuliko goder krat oni onde hranu od oveh drevih vživali budu, rekli budu: »Ov sâd je onomu jednak kojega mi predi za zdržavanje imali jesmo i je nam onda jednako⁷⁶ i ovde dan.« Zvun toga budu takajše okolo sebe očičšene žene imali i navek vu ovom paradizušu ostali.
24. Zaisto Bog ne mora se sramuvati da takajše prispodobu vzeme od jedne muhe ali od drugoga maloga živinčeta ali kaj⁷⁷ drugo. Kajti ali jesu verni, ovi vre budu znali da je istina od njihovoga Gospona došla, ali jesu neverni (suprotivniki), ovi govoriu: »Kaj hoče Bog z takovum prispodobum?« Hoče li po tom vnožinu pobluditi, vnoge pak druge na pravi put obrnuti? O, ne! On ne bude po tom nikoga vu bludnju dojt pustil, zvun odmetane bogoneverce.
25. Ovi jesu takovi koji zvezilo Božje tiraju⁷⁸ poklamkam ovo potvrđeno je i to razdvojiti hočeju kaj Božja zapoved pred tem zjedinila je da čvrsto skupa zvezano naj ostane. Ovi samo zrokuju skvarenje na Zemlje. Oni budu vendar poleg toga pomenjkanje imali i poginuli.⁷⁹
- [7]
26. Kak hočete vi Boga neverjujuč zatajiti? Vi bili ste prede mrtvi, on je vas žive napravil; tak bude on vas opet skončal i vas vendar žive napravil. Onda se budete morali k njemu vendar obrnuti.
27. Kajti on je on isti koj Zemlju za vas i vsa koja na njoj jesu stvoril je i med njum i Nebom zavez nekakov načinil, kak takajše sedem neb vu pravoj jednakoči je napravil. Zvun toga zna on vsa dugovanja.
28. Kada takajše tvoj Gospon angelom rekel je: »[Ja]⁸⁰ hoču jednoga ravnitela na Zemlju po[staviti]!« Rekli jesu oni: »Hočeš li jednoga po[sta]viti koj onde⁸¹ nevolju zrokuval bude i krv prelival? Mi pako dičimo Tvoju

⁷⁶ U rukopisu je riječ *jednako* napisana iznad retka uz oznaku gdje treba biti umetnuta.

⁷⁷ U rukopisu su nakon riječi *kaj* napisane i precrtane riječi *više je*.

⁷⁸ U rukopisu je napisano *zatiraju*, ali je *za* precrtano.

⁷⁹ U rukopisu je riječ preinačivana. Središnji dio je precrtan i nečitak, a nad njime je napisano *inu* uz oznaku gdje treba biti umetnuto. Riječ je o slovnoj pogrešci.

⁸⁰ Na ovome je mjestu u rukopisu mrlja koja se dijagonalno prostire preko tri reda. Dijelovi teksta pod njom su iščitljivi i moguće ih je rekonstruirati, a druge smo rekonstruirali prema smislu.

⁸¹ U rukopisu je nakon riječi *onde* precrtano *skon/zlo*.

jasnost i Tebe za sveca zazivamo.« Bog⁸² pak je odgovoril: »Ja znam za isto kaj vi još ne znate.«

29. Sada je Bog Adama vučil vsa imena imena stvarih. Zatem i ova angelom naprvo postavil je i rekel: »Pokažete mi⁸³ imena ovih dugovanj. Ako istinu govorite.«

30. Oni pak rekli su: »Tebi naj bu vsa hvala! Kajti⁸⁴ mi nikakovu znanost nimamo, nego onoga kaj Ti nas vučil jesi. Kajti Ti jesi vsaznajuči i zmed vseh najspametneši!«

[8]

31. Zatem rekel je Bog: »Nut, ti Adam, poveč njim imena dugovanj.« I kada bi bil njim imena dugovanj povedal, rekel je: »Kaj ja nisem vam angelom povedal da ja znam skrovnosti Neba i Zemlje i da ja znam to kaj vi očitujete i kaj zakrivajte.«

32. Kada pak mi jesmo angelom rekli: »Preštimavajte Adama ponizno!« , tak se jesu⁸⁵ z vsem poštenjem naproti njemu iskazali zvun Elblisa (vraga), on omuhaval se je i je bil ponošen od gizdavosti i je postal [jeden izmed]⁸⁶ neverneh.

33. Zatem govori[li jesmo]: »O, Adam, stanuj ti i žena tvoja vu paradižušu i ječte vu njem⁸⁷ poleg volje vaše i vu obilnosti gde goder hočete. Samo se ne približajte k ovomu drevu da ne budete⁸⁸ vu broju prekršitelov.«

34. Nego vendar vrag je nje pretental k izneverenju i je napravil da su potlam stirani z onoga mesta gde dobri prede bili su. Zato rekli smo mi: »Stupete dole (na Zemlju) kajti jedan drugoga neprijatelj bil je. Vi imali budete sada vaše mesto i vaše prebivališće na Zemlje za kratko vreme.«

[9]

35. Na to Adam vučil se je od njega molitve i obrnul se je k njemu. Kajti Bog rad obrne se k požalujućem se i milosrden je.

36. Mi pako rekli smo: »Hote sada vsi dole iz vrta ovoga! Vendar dobite od mene jedan naputek i koji ovoga mojega naputka nasledovali budu, ove naj nikakov strah ne opstre i niti se kada žalostili budu.

⁸² U rukopisu je nakon riječi *Bog* precrtana riječ *je*.

⁸³ U rukopisu je riječ *mi* napisana iznad precrtane riječi *meni*.

⁸⁴ U rukopisu je prvotno napisano *kakti* i preinačeno u *kajti*.

⁸⁵ U rukopisu je nakon riječi *jesu* precrtana riječ *poštene*.

⁸⁶ U rukopisu je na ovome mjestu mrlja koja se proteže preko tri reda. Dijelovi teksta pod njom su iščitljivi i moguće ih je rekonstruirati, a druge smo rekonstruirale prema smislu.

⁸⁷ U rukopisu je nakon riječi *njem* precrtana nečitka riječ.

⁸⁸ U rukopisu je nakon riječi *budete* napisano i precrtano *vu b i vi*.

37. Suprotivno pako, oni koji neverni⁸⁹ ostaneju i koji znamenja naša za laži držali⁹⁰ budu, [oni] budu pajdaši stanovnikov pekla [...] nutre naveke ostali.«
38. O, vi Izr[aelci], spomenete se iz dobročinstva z kojem ja vas pomiloval jesem i naredete zavez z menom kak ja mojega zaveza naproti vam držim. Zato vi mene bojte se i poštuju. Tak takaj verujte vu ono kaj ja sada poslal jesem, koji ono kaj pri vas je bilo potvrđuje. Tak verujte, o, tak ne budete med prvemi nevernemi i ne zamenete znamenja moja za kakvu menju cenu, nego nego pravo bojte se mene.
- [10]
39. Ne opravljajte istinu vu himbenost i praznost, je, ne zakrivajte istinu pokehdob nju vnogo bolje znati morate.
40. Držete vnogo na molitvu, radi davajte almuštvo vu činih milosrdnosti i prignete se pri molitve⁹² na način oneh koj se z glavum pošteno prigneju, ruke na stranu postavši.
41. Ali hoćete zapovedati drugem ljudem i to pravično i vendar z vaše duše spozabiti se? Kak čtejete Knigu (zapovedi) [...] vendar dobro razmeti?
- [42.]⁹⁴ [...] ⁹⁵ [p]rosete za trplivnost vu molitve. Onda akoprem to silno i teško, tak vendar to pri ponizavanju nije.
43. Koji znaju da oni pobožno svojega Gospona najdeju i opet kojemu došli budu.
44. O, vi sini Izrael, spomenete se vendar iz dobrotivčin z kojemi ja tak milostiven proti vam bil jesem kada vas vsemu ljudstvu pretpostavl i vas ober njih izvisil jesem!
45. Zato bojte se dana vu kojem nijedna duša za drugu z nečem včiniti nikaj ne more. Kada i za nje nikakov zagovor prijet ne bude niti kakvo

⁸⁹ U rukopisu je nakon riječi *neverni* precrtana riječ *budu*.

⁹⁰ U rukopisu je na ovome mjestu mrlja koja se proteže preko tri reda. Dijelovi teksta pod njom su iščitljivi i moguće ih je rekonstruirati, a druge smo rekonstruirale prema smislu.

⁹¹ Zbog spomenute mrlje na ovome je dijelu tekst potpuno nečitljiv. Prekriveno je, sudeći prema veličini mrlje, nekoliko riječi.

⁹² U rukopisu je nakon riječi *molitve* precrtano *onem načinom*.

⁹³ U rukopisu je na ovome mjestu mrlja koja se proteže preko tri reda. Na ovome je mjestu tekst nečitljiv.

⁹⁴ Zbog spomenute mrlje na ovome je dijelu tekst potpuno nečitljiv, no na ovome bi mjestu trebao početi redak 42.

⁹⁵ Na ovome je mjestu tekst nečitljiv.

[11] iskupljenje mesto bude imalo i gde njim od nikud pomoreno ne bude.

46. Kak i mi vas oslobodili jesmo od spola faraonskoga. Kajti⁹⁶ napeljivali⁹⁷ jesu vas na mrske zločestoče i klali vaše sine i pušćali samo vašu decu⁹⁸ ženskoga spola. To je bilo veliko probuvanje dobrote Gospona vašega,
47. Kak mi nadalje morje pred vami razdvojili i vas oslobodili jesmo, ljudstvo pako faraonsko potopili, tak da vi videti mogli ste.
48. Kak vi takaj pregrešili kada mi četrdeset noći z Mojzešom bavili i vi zatem tele (pred Bogom vašem) prijeli jeste.
49. Na to mi [o]vo⁹⁹ pak vam oprostili jesmo da vi vendar zahvalni budete.
50. Kak mi zatem Mojzešu knigu (zapovedih i¹⁰⁰ podvućanje razlučavanja) dali jesmo da vi na pravi put bi se obrnuli.
51. Onda je Mojžež k vam, puku svojemu rekel: »O, moj puk! Vi jeste se za isto zagrešili na vašeh dušah. Kada ste tele onak prijeli. Zato obrnete se nazad k vašemu Stvoritelu i tućete se med vami, to bude dobro za vas pri vašem Stvoritelu da se k vam nazad obrne.«

[12]

52. Onda rekli jeste: »O, Mojžeš, mi nećemo tebi prede veruvati doklam Boga nazoči videli ne budemo.« Zato je vas njegova teška kaštiga dospela da ste nju prav videti mogli.
53. Zatem smo vas pak zbudili od mrtveh da zahvalni budete.
54. Mi pustili smo z jednem oblakom vas¹⁰¹ opstreći i poslali vam jesmo manu i kobilice i rekli smo: »Jećte nut od dobroga z čem mi vas hranimo!« Vi pako jeste z vašemi pregreškami ni tak nam zlo učinili kak vno-go bolje vaše lastovite duše zbantovali.
55. Zatem rekli smo mi: »Hote vi vu varaš nuter i jećte tam doklam zado-sta imali budete kuliko hoćete, nego¹⁰² pojte čez vrata nuter vklenjajući se i recete: ›Daj nam vendar oprošćenje!‹« Onda otpustili mi jesmo vam

⁹⁶ U rukopisu je nakon riječi *kajti* precrtana riječ *vpeljivali*.

⁹⁷ U rukopisu je pogrešno upotrebljen glagolski pridjev aktivni u ženskome rodu (*napeljivale*). Precrtani oblik (*vpeljivali*), kao i oblik *klali* u nastavku rečenice ukazuju na to da je riječ o slovnoj pogrešci.

⁹⁸ U rukopisu je nakon riječi *decu* precrtano *nez*.

⁹⁹ U rukopisu je na ovome mjestu mrlja koja prekriva dio riječi.

¹⁰⁰ U rukopisu je nakon riječi *i* precrtana riječ *znanje*.

¹⁰¹ U rukopisu je nakon riječi *vas* precrtana riječ *opsenčiti*.

¹⁰² U rukopisu je nakon riječi *nego* precrtano *hod*.

grehe vaše. Kajti mi radi povekšavamo¹⁰³ dobro onih koji dobro čini-
ju vu življenju.

56. Medtemtoga vendar bogoneverci ov izgovor premenili jesu vu jeden
drugi koj njim ni bil rečen da mi iz toga zroka¹⁰⁴ one¹⁰⁵ koji bogonever-
ci bili jesu srditost našu iz neba vputiti morali smo za kaštiguvati takve
grešnike.

57. I kada Mojzeš za svoje [....]

¹⁰³ U rukopisu je slovna pogreška. Piše: *povekšavami*.

¹⁰⁴ U rukopisu je nakon riječi *zroka* precrtano *koja ober*.

¹⁰⁵ U rukopisu je napisano *oneh*, no finalno *h* je precrtano.

Literatura

- Badurina, Lada. 1996. *Kratka osnova hrvatskoga pravopisanja*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Badurina, Lada. 2012. Hrvatski slovopis i pravopis u predstandardizacijskom razdoblju. *Povijest hrvatskoga jezika – Književnost i kultura devedesetih: Zbornik radova 40. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Mićanović, Krešimir. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola, 65–96.
- Badurina, Lada. 2015. Hrvatski slovopis i pravopis u 19. stoljeću. *Povijest hrvatskoga jezika*. 4. knjiga: 19. stoljeće. Ur. Lisac, Josip; Ivo Pranjković; Marko Samardžija. Zagreb: Croatica, 403–430.
- Bardhi, Ismail. 2018. The sayfahs of the translation and tafseer of the noble qur'an into Albanian Language. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 4, Cilt 4, Sayı 2, Güz. 167–220. (na: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/692884>, preuzeto 15. 4. 2024.)
- Busuladžić, Mustafa. 1945. *Prvi prijevodi Kur'ana u svijetu i kod nas*. Sarajevo. (na: <https://digital.bgs.ba/prvi-prievo-di-kur-ana-u-svietu-i-kod-nas-mustafa-busuladzic/>; pristupljeno: 15. 2. 2024.)
- Csaplovics, Johann (Čaplovič, Jan.) 1819. *Slavonien und zum Theil Croatien*. Zweiter Theil. Budimpešta. (na: <https://polona.pl/item-view/56f3cfd9-bb40-4cf7-ae7a-94e0d80e5341?page=386>, preuzeto: 15. 4. 2024.).
- Fancev, Franjo. 1933. Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda (1790.–1832). *Grada za povijest književnosti hrvatske* 12. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, VII–XLVI.
- Farkaš Brekalo, Loretana 2013. Štokavski hrvatski književni jezik u 18. stoljeću. *Povijest hrvatskoga jezika*. 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće. Ur. Katičić, Radoslav; Josip Lisac. Zagreb: Croatica, 163–220.
- Hadžijahić, Muhamed. 1986. Bibliografske bilješke o prijevodima Kur'ana kod nas. *Islamska misao* VIII (92). 22–28.
- Jusufi, Azmir. 2016. Prevođenje Kur'ana. *Novi Muallim* 65/17. Sarajevo, 85–90. (na: <https://ilmijja.ba/ojs/index.php/casopis1/article/view/78/61>; preuzeto 14. 2. 2024.)
- Kristijanović, Ignac. 2012. *Gramatika horvatskoga narječja*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Maretić, Tomo. 1899. *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*. Djela JAZU. Zagreb: Dionička tiskara.
- Moguš, Milan; Vončina, Josip. 1969. Latinica u Hrvata. *Radovi zavoda za slavensku filologiju* 11. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Matica hrvatska, 61–81.
- Mulih, Juraj. 1742. *Poszel apostolzki vu navuku kerschanzkom poztaflen*. Kolegium zagrebečki. Zagreb: Adalbert Vešelj.

- Mustafić, Ifet. 2007. Prijevodi Kur'ana na engleski jezik (I). *Novi muallim* 29/8. Sarajevo. 40–44. (na: <https://doi.org/10.26340/muallim.v8i29.1052>; preuzeto: 9. 2. 2004.)
- Naputchenye za horvatzki prav chteti y piszati. Naputak za pravilno hrvatski čitati i pisati. 2004. [pretisak izdanja 1808.]. Ur. Jembrih, Alojz. Zabok – Donja Stubica: Hrvatska udruga Muži zagorskoga srca – Kajkaviana.
- Perić Gavrančić, Sanja. 2004. Observationes circa Croaticam orthographiam Marka Mahanovića (1814.). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 145–161.
- Prijevod Kur'ana. 2011. Preveo Besim Korkut. Novi Pazar.
- Ramić, Jusuf. 2008. Deset dana u Teheranu na međunarodnoj izložbi o Kur'anu. *Znakovi vremena* 11 / 39/40. Sarajevo: Naučnoistraživački institut »IBN SINA«, 260–264.
- Schubert, Bojana. 2016. *U suton kajkavskoga književnog jezika. Povijesnosociolingvistička analiza jezika Ivana Krizmanića*. Zagreb: Srednja Europa.
- Schubert, Bojana; Barbara Štebih Golub. 2020. Norma i praksa: prakticiraju li kajkavski gramatičari pisci normu iz svojih gramatika u vlastitim književnim djelima? *Prir. Glušac, Maja. Od norme do uporabe 2: Zbornik sa znanstvenoga skupa Od norme do uporabe 2 održanoga 28. i 29. rujna 2018. godine na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku*. Osijek: Hrvatska sveučilišna naklada, 326–364.
- Šojat, Antun. 2009. *Kratki navuk jezičnice horvatske. Jezik stare kajkavske književnosti*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Šojat, Olga. 1962. Život i rad Ignaca Kristijanovića. *Rad JAZU* 11, 63–114.
- Štebih Golub, Barbara. 2019. *Jezičnica horvatsko-slavinska Josipa Đurkovečkoga*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Štebih Golub, Barbara. 2022a. *Blagorečja Ignaca Kristijanovića*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Štebih Golub, Barbara. 2022b. Tri izdanja Mikloušićeva *Stoletnoga horvatskoga kalendara* – od kajkavskoga prema štokavskome? *Kaj – časopis za književnost, umjetnost, kulturu* 5/6, 35–50.
- Štebih Golub, Barbara. 2023. *Kak vu horvatskom prav čteti i pisati* (Crtice o dva književnokajkavska pravopisa). *Hrvatski jezik. Povijest i uloge nastavnog predmeta. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga 1. i 2. srpnja 2022. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu*. Ur. Čavar, Ana; Lahorka Plejić Poje. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 53–71.
- Ujkanović, Enver. 2020. Mićo Ljubibratić, prvi prevodilac Kur'ana na našem govornom području. *Гласник Етнографског института САНУ LXVIII/3. Београд* 556–572. (na: <https://www.ei.sanu.ac.rs/index.php/geil/article/view/925/817>; preuzeto: 9. 4. 2024.)

Vince, Zlatko. ³2002. *Putovima hrvatskoga književnog jezika: Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Vončina, Josip. 1985. Temelji i putovi Gajeve grafijske reforme. *Filologija* 13, 7–88.

Žagar, Mateo. 2013. Hrvatska pisma i pravopisi u 17. i 18. stoljeću. *Povijest hrvatskoga jezika*. 3 knjiga: 17. i 18. stoljeće. Ur. Katičić, Radoslav; Josip Lisac. Zagreb: Croatica, 343–368.

Mrežni izvori

<https://al-furqan.com/a-study-on-the-manuscript-translations-of-the-holy-qur%CA%BEan/>

<https://www.ircica.org/publications/bibliographies-catalogues/world-bibliography-of-translations-of-the-meaning-of-the-holy-quran44-printed-translations44-1515-1980>; pristupljeno 14. 2. 2024.

<https://kajkavski.hr/rjecnik/>.

<https://quran12-21.org/en>; pristupljeno 13. 3. 2024.

Fragment of the literary Kajkavian translation of the *Qur'an*

Abstract

The paper deals with the manuscript fragment, kept under the signature R 3654 in the National and University Library in Zagreb, containing the literary Kajkavian translation of the *Qur'an* attributed, according to the data from the catalog, to Ignac Kristijanović.

Analyzing the translation's graphic and orthographic features, the authors conclude that the attribution is incorrect and that the translator was not Kristijanović but an unknown translator. Based on the fragment's linguistic characteristics (graphics, phonology, morphology, syntax), they show that the language of the fragment is literary Kajkavian of the first half of the 19th century. The characteristics of the translation are dealt with from the point of view of translation studies, and its exceptional cultural value is pointed out.

Ključne riječi: rukopisni fragment *Kur'ana*, kajkavski književni jezik

Keywords: manuscript fragment of the *Qur'an*, Kajkavian literary language